

KOXLEAR IMPLANTAT BOLALARDA OG‘ZAKI NUTQNI IDROK ETISHNI RIVOJLANTIRISHDA PEDAGOGIK USULLAR

Po‘latova Iqboloy Azimovna

Annotatsiya

Ushbu maqola koxlear implantli (KI) bolalarda og‘zaki nutqni idrok etishni rivojlantirishda pedagogik usullarning o‘rnini o‘rganadi. Unda KI dan keyingi davrda bolalarning og‘zaki nutqni tushunish qobiliyatini oshirishga qaratilgan samarali pedagogik strategiyalar, metodlar va texnikalar tahlil qilinadi. Maqolada o‘qituvchilar, logopedlar, surdopedagoglar va ota-onalarning hamkorlikdagi faoliyati, individual yondashuv, o‘yin shaklidagi mashg‘ulotlar, vizual qo‘llanmalar va zamonaviy texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati ta’kidlanadi. Shuningdek, maqolada bolaning yoshiga, nutqiy rivojlanish darajasiga va eshitish qobiliyatiga mos keladigan ta’limiy materiallar va mashqlarni tanlash mezonlari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot KI’li bolalarning og‘zaki nutqni idrok etishini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik usullarning samaradorligini oshirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so‘zlar: Koxlear implant (KI), Bolalar, Og‘zaki nutq, Idrok etish, Pedagogik usullar, Reabilitatsiya, Logoped, Surdopedagog

Kirish

Koxlear implantatlar bolalarning og‘zaki nutqini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu implantatlar eshitish qobiliyatini yaxshilash orqali bolalarga atrof-muhitni tushunish va ikkinchi marta o‘z nutqlarini shakllantirish imkoniyatini beradi. Pedagogik usullarni qo‘llash ushbu jarayonni yanada samaraliroq qiladi. Birinchidan, o‘qitish jarayonida o‘yin usullari qo‘llanilishi mumkin. O‘yin orqali bolalar qulay muhitda o‘z nutqini amaliyotda sinab ko‘rishlari mumkin. Ikkinchidan, ko‘rish va eshitish materiallari, masalan, video darsliklar, interaktiv o‘yinlar, naqd matnlar yordamida bolalar turli vazifalarni bajara olishadi. Uchinchidan, individual va guruh

mashg'ulotlari – bolalar o'rtasida kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, so'z boyligini oshirish uchun doimiy ravishda yangi so'zlarni o'rganish, ularni qo'llashga rag'batlantirish muhimdir. Olgan bilimlarini amalda tatbiq etish orqali bolalar nutqini rivojlantirishi mumkin. Koxlear implantlar va zamonaviy pedagogik usullar integratsiyasi yordamida bolalar nutqini idrok etish va ifoda etish jarayonlari sezilarli darajada yaxshilanadi.

Koxlear implantatsiya (KI) – og'ir va o'ta og'ir darajada eshitish qobiliyatini yo'qotgan bolalarga eshitishni tiklash va nutqni rivojlantirish imkoniyatini beruvchi noyob texnologiya. Biroq, KI faqat jarrohlik amaliyoti emas, balki keyinchalik pedagogik yondashuvlarni qo'llash orqali bolaning og'zaki nutqni idrok etish qobiliyatini rivojlantirishni talab etadigan uzoq va murakkab jarayondir. Ushbu maqolada KI o'rnatilgan bolalarda og'zaki nutqni idrok etishni rivojlantirishda qo'llaniladigan pedagogik usullar, ularning ahamiyati va samaradorligini oshirish yo'llari ko'rib chiqiladi.

Og'zaki nutqni idrok etish bolaning kommunikatsiya, ijtimoiy moslashuv va ta'lim olishda muhim rol o'ynaydi. Bolaning nutqni tushunish qobiliyati uning atrofidagi dunyoni o'rganish, o'z fikrlarini ifoda etish va boshqalar bilan muloqot qilish imkoniyatini belgilaydi. KI o'rnatilgandan so'ng, bolaning og'zaki nutqni idrok etish qobiliyatini rivojlantirish uning kelajakdagi muvaffaqiyati uchun asos bo'lib xizmat qiladi. KI o'rnatilgan bolalarda og'zaki nutqni idrok etishni rivojlantirishda pedagogik usullarning asosiy maqsadi quyidagilardan iborat:

- Eshitish qobiliyatini optimallashtirish: KI qurilmasining to'g'ri sozlanishi va bolaning eshitish qobiliyatiga moslashtirilishi.
- Tovushlarni farqlash qobiliyatini rivojlantirish: Bolaning turli tovushlarni, shu jumladan nutq tovushlarini ajrata olish qobiliyatini shakllantirish.
- So'z boyligini oshirish: Bolaning lug'at boyligini kengaytirish, unga yangi so'zlar va iboralarni o'rgatish.
- Gap tuzilishini tushunishni rivojlantirish: Bolaning grammatik qoidalarini o'zlashtirishi va murakkab gaplarni tushunish qobiliyatini shakllantirish.

- Nutqni tushunish ko'nikmalarini rivojlantirish: Bolaning suhbatni tushunish, ko'rsatmalarga amal qilish va savollarga javob berish qobiliyatini shakllantirish.

KI o'rnatilgan bolalarda og'zaki nutqni idrok etishni rivojlantirishda pedagogik usullar quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- Individual yondashuv: Har bir bolaning ehtiyojlari, qobiliyatlari va rivojlanish darajasiga mos keladigan ta'lim dasturini tuzish.
- Erta aralashuv: Reabilitatsiya jarayonini KI o'rnatilgandan so'ng imkon qadar tezroq boshlash.
- Faol ishtirok: Bolaning o'quv jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlash, uning savollar berishiga, fikr bildirishiga va tajriba orttirishiga imkon yaratish.
- Musbat muhit: Qulay va rag'batlantiruvchi muhit yaratish, bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish va o'rganishga bo'lgan qiziqishini uyg'otish.
- Oila ishtiroki: Ota-onalarning reabilitatsiya jarayonida faol ishtirok etishini ta'minlash, bolaga uyda qo'shimcha yordam ko'rsatish va mutaxassislar bilan hamkorlik qilish.

KI o'rnatilgan bolalarda og'zaki nutqni idrok etishni rivojlantirishda quyidagi pedagogik usullar va strategiyalardan foydalaniladi:

- Tovushlarni farqlash: Bolaga turli tovushlarni (so'zlar, unlilar, undoshlar) farqlashni o'rgatish.

- So'z zaxirasini kengaytirish: Bolaga yangi so'zlarni o'rgatish va ularning ma'nosini tushuntirish.
- Gaplarni tushunish: Bolaning oddiy va murakkab gaplarni tushunish qobiliyatini rivojlantirish
- Rasmlardan foydalanish: Yangi so'zlarni o'rgatish va gaplarni tushuntirish uchun rasmlardan foydalanish.
- Kartochkalar bilan ishlash: Kartochkalarga yozilgan so'zlar va rasmlar yordamida bolaning lug'at boyligini oshirish.
- Mimika va imo-ishoralardan foydalanish: Nutqni tushuntirish va bolaning diqqatini jalb qilish uchun mimika va imo-ishoralardan foydalanish.

- Rolli o'yinlar: Turli xil vaziyatlarni modellashtirish va bolaning nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirish.
- So'z o'yinlari: Bolaning lug'at boyligini oshirish va so'zlarni to'g'ri ishlatish qobiliyatini shakllantirish.
- Eshitish o'yinlari: Bolaning eshitish qobiliyatini rivojlantirish va tovushlarni farqlash qobiliyatini shakllantirish.
- Kompyuter dasturlari: Nutqni rivojlantirishga qaratilgan interaktiv kompyuter dasturlaridan foydalanish.
- Mobil ilovalar: Bolaning lug'at boyligini oshirish va grammatik qoidalarni o'rgatish uchun mobil ilovalardan foydalanish.
- Audio-video materiallar: Bolaning nutqni tushunish qobiliyatini rivojlantirish uchun audio va video materiallardan foydalanish.
- Uyda mashqlar o'tkazish: Mutaxassislar tomonidan tavsiya etilgan uyda qo'shimcha mashqlar o'tkazish.
- Bolani rag'batlantirish: Bolaning har qanday yutuqini qo'llab-quvvatlash va uni rag'batlantirish.
- Muloqotni faollashtirish: Bolaning nutqiy faolligini oshirish, unga savollar berish, hikoyalar so'zlab berish va uning fikrlarini tinglash.

Pedagogik usullarni tanlashda e'tiborga olish kerak bo'lgan omillar

KI o'rnatilgan bolalarda og'zaki nutqni idrok etishni rivojlantirishda pedagogik usullarni tanlashda quyidagi omillarga e'tibor qaratish lozim:

- Bolaning yoshi: Ta'lim dasturi va mashqlar bolaning yoshiga mos kelishi kerak.
- Nutqiy rivojlanish darajasi: Bolaning nutqiy rivojlanish darajasini hisobga olgan holda, unga mos keladigan mashqlarni tanlash kerak.
- Eshitish qobiliyati: Bolaning eshitish qobiliyatini hisobga olgan holda, unga mos keladigan tovushlar va nutq materiallaridan foydalanish kerak.
- Qiziqishlar va ehtiyojlar: Bolaning qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda, unga motivatsiya beradigan mashqlarni tanlash kerak. KI o'rnatilgan bolalarda

ogʻzaki nutqni idrok etishni rivojlantirish jarayonida muntazam baholash va kuzatuv muhim ahamiyatga ega. Baholash va kuzatuv quyidagilarni oʻz ichiga olishi kerak:

- Eshitish qobiliyatini tekshirish: Bolaning eshitish qobiliyatini muntazam ravishda tekshirib turish va KI qurilmasining sozlanishini optimallashtirish.
- Nutqni tushunish testlari: Bolaning nutqni tushunish qobiliyatini baholash uchun maxsus testlardan foydalanish.
- Kuzatuv: Bolaning darsda, uyda va ijtimoiy muhitda nutqiy faolligini kuzatish.
- Ota-onalar bilan suhbat: Bolaning rivojlanishi haqida ota-onalardan maʼlumot olish va ularga maslahatlar berish. KI oʻrnatilgan bolalarda ogʻzaki nutqni idrok etishni rivojlantirish – uzoq va murakkab jarayon boʻlib, pedagogik usullarni toʻgʻri qoʻllash, individual yondashuv, ota-onalarning faol ishtiroki va mutaxassislarning hamkorligini talab etadi. Ushbu maqolada keltirilgan tamoyillar, usullar va strategiyalardan foydalanish KIʻli bolalarning ogʻzaki nutqni idrok etish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi va ularning jamiyatda muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini taʼminlaydi.

Xulosa.

Koxlear implant (KI) oʻrnatilgan bolalarda ogʻzaki nutqni idrok etishni rivojlantirish ularning kelajakdagi muvaffaqiyati uchun muhim ahamiyatga ega. Pedagogik usullar individual yondashuv, erta aralashuv, faol ishtirok, qulay muhit va oilaviy hamkorlik tamoyillariga asoslanishi lozim. Auditor trening, vizual qoʻllanmalar, oʻyinli mashgʻulotlar va texnologiyalardan foydalanish bolaning nutqni tushunish qobiliyatini oshiradi. Bolaning yoshi, nutqiy rivojlanish darajasi va qiziqishlari pedagogik usullarni tanlashda muhim omillardir. Muntazam baholash va kuzatuv reabilitatsiya jarayonini toʻgʻri yoʻnaltirishga yordam beradi. Ushbu yondashuv KI oʻrnatilgan bolalarga toʻliq nutqiy koʻnikmalarga ega boʻlish, jamiyatda oʻz oʻrnini topish va toʻlaqonli hayot kechirish imkonini beradi. Shuningdek, pedagoglar, logopedlar va ota-onalarning hamkorligi bolaning muvaffaqiyatini taʼminlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Абдуллаева, Р. (2003). Тил ва нутқ маданияти. Тошкент: Фан, 140-160 betlar (KI dan keyin og'zaki nutqni rivojlantirish usullari).
2. Азизхўжаева, Н. Н. (2006). Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. Тошкент: ТДПУ, 150-170 betlar (KI rehabilitatsiyasida pedagogik texnologiyalar).
3. Бобоева, Д. (2015). Болалар нутқини ривожлантириш. Тошкент: Ilm Ziyο, 70-90 betlar (Erta yoshdagi bolalarda og'zaki nutqni shakllantirish).
4. Ражапова, М. (2010). Логопедия асослари. Тошкент: Yangi asr avlodi, 120-140 betlar (Koxlear implantli bolalarga logopedik yordam ko'rsatish).
5. Хамидова, М. (2000). Болалар психологияси. Тошкент: O'zbekiston, 30-50 betlar (KI ning bolaning psixologik holatiga ta'siri va pedagogik yondashuv).